

האלירה המאמי ושני ילדיה אחרי הרצח המחיר שלום במלואו

לפני יותר משנתיים, ביום ה-26 בנובמבר 1975, פירסם "העולם הזה" (1995) כתבה ביוגרפית ממצה על סעיד המאמי. בהקדמה לכתבה זו כתב אורי אבנרי כי "דיוקן המדינאי הפלסטיני הצעיר... חובר על סמך התבטאויותיו בפורומים שונים, שיחותיו עם אישים בריטים ואירופים ומקורות אחרים". האמת היתה, כמובן, כי כל הפרטים של הכתבה סופרו על-ידי המאמי לאבנרי עצמו. כאשר נאמר במאמר כי המאמי סיפר משהו "לידיד בריטי", הכוונה לדברים שאמר המאמי לאבנרי, ואכן, פירסום הכתבה ב"העולם הזה" גרם לוויכוח מר בצמרת אש"ף, ויריבו של המאמי האשימו אותו במתן ראיון לשבועון ישראלי. "העולם הזה" מפרסם בעמודים אלה את הכתבה המקורית במלואה, ללא תוספות.

המאמי

על כל חייו מעיב צילוי של יום שחור אחד. אין הוא זוכר אפילו את התאריך המדויק. הוא היה אז בן שבע בלבד. אבל הוא זוכר את החודש: מאי 1948.

לאזרחי ישראל, מאי 1948 הוא החודש ההיסטורי שבו קמה מדינת-ישראל. בשביל סעיד המאמי, זהו החודש שבו אירע השבר בחייו.

יפו נפלה. ב-13 במאי יום לפני הקמת המדינה, חתמה "ועדת הירום" יפואית על כניעה. המונים מתושביה, ובראשם העשירים, ברחו כבר קודם לכן בדרכי הייבשה והים. אחרים נשארו.

בין אותם שלא ברחו היה עאדל המאמי, מוסלמי מנכבדי העיר, חבריהעירייה, בעל בית בשכונת ג'בלית ונכסים בעיר. הוא החליט להישאר.

בוקר אחד התרסקה על דלת הבית כנ"מיה חודייה של ההגנה. המפקד נתן פקודה: על מישפחת המאמי, וכל דיירי הסביבה, להסתלק מיד.

בזיכרונו של סעיד, הנער בן ה-7, נחרתו המאורעות באיזמל של פלדה: המשאית של ההגנה המתנייה בחוץ, המישפחה הועמסה עליה עם כמה מטלטלים. המשאית הביאה אותם לסביבת בית-דג'ן (בית-דג'ן). שם הורדו על הכביש. "תמצאו אוטובוס שיביא אתכם לעזה!"

מה שאירע סעיד המאמי מאחור? תמונה מטושטשת של יפו, עיר שכולה יופי, הנראית מבעד לצעף זיכרונות-הילדות כמקום קסום. ג'בלית. בית-הקברות המוסלמי שעליו הוא מדבר לעיתים קרובות. בית, שאותו לא ראה במשך 27 שנים. אך העומד בבירור לנגד עיניו. שמה של השכונה היהודית הסמוכה: בית-דג'ן (כיום בתים). שפת הים. ריח של פרסם ברחוב שנקרא פעם "דרך יפו-תל-אביב" (כיום רחוב אילת).

יפו. גן-עדן האבוד. "אני חולם על ביתנו כיפו בכל לילה", אמר לא מוכרר בשיחה עם יריד אנגלי. לא כהצהרה אידאולוגית. אלא כוודויו אנושי משוט. וכאשר מישחו שואל: "מתי עזבת את יפו?" משיב סעיד המאמי בתוקף: "לא עזבתי. גורשתי!"

"פלסטיני מלוכלך!"

מהו גורלו של פליט? כיצד עוברות עליו שנות-הנעורים הגורליות? סעיד המאמי לא גדל במחנה-פליטים, והוא לא סבל הרפתרעב. מישפחתו היתה אמידה, והיו לה קרובים בארצות השכנות.

אך גרועים מפיעי הגוף הם פיעי הנפש. לא פעם סיפר לילדיו הבריטיים תקריות אפייניות. למשל:

נער בן 16 בסוריה שלפני האיחוד המצרי-סורי ומהפכת הבעת. סעיד המאמי, הפליט מפלסטין, נדבק ברעיונות הבעת — מהפכה כל-יערבית, הקמת מדינה ערבית גדולה. רבים מבני-הפליטים הפלסטיניים, משוללי היישות הלאומית, נלהבו לרעיונות אלה. בחזון האומה הערבית הגדולה, האחת, הם ראו את הפיתרון לבעיותם.

באחד הימים נאסר סעיד על-ידי הבולשת הסורית. יחד עם קבוצת נערים, כולם סורים. אחרי חקירה קצרה, שחררו כל הנערים האחרים. רק הוא, הפלסטיני, נשאר במעצר.

השוטרים הסוריים התנמזו עליו בחמת-זעם. מכות. מלקות. עינויים. "פלסטיני מלוכלך! הם צעקו בין המלקות, "אתם מכרתם את המולדת ליהודים, ועכשיו אתם כאים לעשות לנו צרות?"

סעיד המאמי לא שכת תקרית זו. לא ביגלל העינויים הגופניים. אלא ביגלל העלבון הנפשי. באותו יום התגבשה בלבו סופית ההכרה: פלסטיני אנוכי. לא סורי. לא ירדני. לא לבנוני. פלסטיני.

ותקרית שנייה, מסוג אחר: הוא גמר את חוקלימודיו. היה צורך להתפרנס. מה יכול לעשות משכיל פלסטיני צעיר? הוא יכול להיות מורה, בגדה המערבית.

הדו היה שייך מכובד, בוגר מיכללת אליאזהר המפורסמת בקאהיר. מרכז החוכמה המוסלמית. הוא סידר לצעיר ראיון עם האישי שמינה את כל המורים בממלכה ההאשמית: השייך אל-ג'עברי, ראש עיריית תברון, שריהחונן בממשלת ירדן.

הצעיר התייצב בפני השייך המוקן. שני דורות של פלסטין תביטו זה בזה: העסקן הוותיק והצעיר המרדן. המאמי זכר את הפגישה כך: "האם אתה מאמין באללה, בני?" "שאל ג'עברי.

"אני מכבד את מסורת האיסלאם, התחמק המאמי, ישאנו דתי.

"האם אתה קמוניסט?" "לא, יא שייך!" "האם אתה נאצריסט?"

המאמי השמיע באוזני הוקן וידויו לאומני. "האם אתה נאמן לארדנו?" "שאל השייך, בהתכווננו למדך חופיין. נראה כי תשובותיו של הצעיר לא מצאו חן בעיני השר המלוכני. למען כבוד הודו, הוא הסכים לקבל אותו לעבודה. אבל לא בפלסטין, בגדה המערבית, אלא במקום נידח ביותר בעבריה-ירדן: מען, בדרך לעקבה. המאמי סירב לקבל את הצעה.

כעבור זמן-מה נתקל אל-ג'עברי שוב בצעיר הסורי. זה היה במקום פומבי, ההומה מאדם. המאמי עישן סיגריה כאשר ראה אותו אל-ג'עברי וקרא אותו אליו. כדי להוכיח את עמדותיו בעיני הקהל, פנה אליו השייך במילים אבחיות.

"תפסיק לעשן כאשר אתה מדבר עם כבוד השייך!" גער בו שומר-ראשו. באותו רגע עזה הרם לראשו של המאמי. הוא הפליט שתי מלים ערביות גסות בחימה בלתי-מרוסנת, ופיוס לו דרך מבעד לקנה הנדחה.

טבילת אש

הוא היה בן 7 כאשר גורש מיפו. הוא היה בן 22 כאשר אירעה המהפכת השנית בחייו, ובחיי עמו. הוא זוכר את התאריך המדויק: 17 ביוני, 1963. תאריך שאינו אומר דבר לציבור הישראלי. לגבי המאמי, זהו התאריך לידתה של המהפכה הפלסטינית.

לפני כן התפוצץ האיחוד המצרי-סורי, והנוער הפלסטיני התייאש מן הבעת. אהדתו היתה נתונה לגמאל עבד-אל-נאצר, ששליטי הבעת בדמשק ובבגדאד ניהלו נגדו תעמולה פרועה.

באותו יום-קיץ של 1963 התקוממו גדודי צבא-השיחור הפלסטיני, שהיו מסופחים לצבא הסורי. הם כבשו את בניין מיישרד-הביטחון בדמשק, אולם שליטי סוריה דיכאו את המרד, וטבח את הלוחמים הפלסטיניים בהוצאות-להורג המוניות.

מרחץ-דמים זה ניתק את הנוער הפלסטיני סופית מחוסר-הטבור של הלאומיות הכלל-ערבית. בינו ובין מדינות-ערב נכרתה תהום, שלא גושרה מאז. הוא הבין כי העם הפלסטיני עומד לבדו, שאין לו ידידים, שהוא יצטרך לגאול את עצמו.

זמן קצר לפני כן נולדה תנועת פתח (ראשיההתיבות במהופך של "התנועה לשיחור פלסטין"), שביטאה הכרה חדשה זו. בראשה עמד אדם בלתי-ידוע בשם יאסר עראפאת. אחד המצטרפים הראשונים, הגלגלבים ביותר, היה הצעיר סעיד המאמי.

פתח הוא תנועה פוליטית, יש לו זרוע צבאית — אליעסיפה — אך אנשיה מהווים מיעוט בין חברי התנועה. המאמי, המדבר בגאווה על הלוחמים ("רק 5% מבין החודרים לישראל חזורים חיים!") אומר בענווה שאינו חייל ואינו גיבור. "איני יודע אפילו להתחוק בנשק."

אולם התאריך הנוראי הבא בחייו קשור דווקא בקרב: 20 במארס, 1968.

באותו יום תקפו יחידות צה"ל במיבצע-רבתי את ריכוז הפידיאיון בעיירה כראמה, בגדה המזרחית של הירדן. בתוך הכפר נמצאו אותה שעה יאסר עראפאת ורבים מהנהגת פתח — וביניהם סעיד המאמי.

סיפר על כך המאמי עצמו ליריד בריטי: "ישנתי, כאשר לפתע התעוררנו לקול הצעקה: 'היהודים באים!' 'רעדתי מפחד. לא ידעתי מה לעשות. לא היה לי נשק, ולא ידעתי איך להשתמש בנשק. החלטתי לברוח לכיוון הירדן, ולהסתתר.

הסתכלתי דרך החלון וראיתי שזה מאוחר מדי. זחלם ישראלי התקדם לקראתנו ברחוב הראשי של העיירה. בפעם הראשונה ראיתי את הישראלים בעיני. 'לפתע פתחו כמה מלוחמינו באש על הזחלם. ראיתי את החיילים הישראליים קופצים מתוכו. כשהם משאירים מאחוריהם את נשקם, ובורחים.

"אז אמרתי לעצמי: גם הם רק בני-יאדם. אפשר לנצח אותם. הם לא סופר-מנים!"

(כאשר ספר תיאור זה לאלוף שמואל גונן, ממפקדי אותה פעולה, טען כי התיאור אינו יכול להיות מדויק. "שום יחידה ישראלית לא ברחה" הגיב גורודיש, "בתוך העיירה עצמה כלל לא נפתחה אש.")

הקרב על כראמה היה נקודת-מופנה בתודעה הפלסטינית. בשביבים היתה זאת טבילת-האש, והם מאמינים שניצחו והביסו את צה"ל.

"אני חש כפליט"

ה צעיר המשכיל מיפו, בעל הלהט הלאומי והמות החריף, משך אליו את תשומת-ליבו של יאסר עראפאת. בתוך פתח הוא נודע כ"אחד מצעיריו של יאסר, ממקורבי המנהיג. בניגוד לאיגודי-הפידיאיון הקטנים, שמשכו אליהם אינטלקטואלים.

פתח הוא תנועה עממית רחבה, ואין בו שפע של כוחות משכילים. המאמי עלה במהירות בסולם הפוליטי של התנועה.

עראפאת, שהעריך את כושר-השיפור שלו, החל לוקח אותו עימו לפגישותיו המדיניות החשובות. בפגישות היסטוריות עם גמאל עבד-אל-נאצר ועם אנוואר אל-סאדאת, שהיו לא פעם סוערות, ישב המאמי בפניה, מסתכל ושותק. לאחר מכן שאל אותו עראפאת על החרשמותו.

מתחת להגנה זו עולה קבוצה של צעירים מוכשרים. הכוללים את עבדאללה חורני (המשך בעמוד 32)

* את רקע המאורעות האלה תיאר אורי אבנרי במאמר "אש"ף בעיני עצמו, שפורסם בינואר 1975 (העולם הזה 1955). (גם כתבה זו באה בעיקרה מפיו של טעין חמאמי.)